

JULESZ MÁTÉ

A környezeti bűnözés regressziójának esélyei

A *The Economist* és a *Time* hasábjain nemrég megjelenő cikkek szerint, ha szélenergiáról van szó, akkor ma a dánokra és az észak-amerikai indiánokra figyel a világ. Két aránylag kis közösség, a világ két különböző pontján, egy dologban azonban feltétlenül hasonlítanak: a környezetterhelés és a környezet-igénybevétel ellen tudnak és akarnak is tenni.¹

Észak-Dakota állam szenátora az idén márciusban olyan törvényjavaslatot nyújtott be, amely jelentősen megkönnyítené az indián közösségek területén, az indiánok számára is profitot termelő szélenergia-előállítását. Dánia szintén a szélenergiával tünik ki. A *Time* utal rá, hogy a dánokat az 1973-as közel-keleti olajválság készítette megfontolásra. Ráébredtek, hogy az olajfüggés elkerülése érdekében alternatív energiaforrást kell találniuk.

Míg különféle indexek születnek, mint az életminőségi index (Quality of Life Index; QLI) vagy az emberi fejlettségi index (Human Development Index; HDI), még nem állnak az emberiség rendelkezésére igazán pontos környezetvédelmi mérőszámok. A környezetterhelést és a környezet-igénybevételt nem lehet egyenes arányba állítani az emberi létminőséggel. Nem feltétlenül az az ország a legboldogabb, ahol a legalacsonyabb a környezetterhelés szintje. A szélenergia felhasználása és az egyéb, megújulóenergia-források hasznosítása valamiféle kiutat jelenthet a környezeti bűnözés erkölcsi és jogi dimenzióiból.

A büntetőjogi értelemben vett környezeti bűnököt is visszafogja a környezettudatos gondolkodás és magatartás, de a zöldbűn a szubjektív morálban fogan, és az erkölcsön keresztül válik *de iure* szabályozhatóvá, tilthatóvá, szankcionálhatóvá.

A dán példa Magyarországon is kivitelezhető. Gazdasági megfontolás és szándék, valamint adekvát jogszabályi háttér kell hozzá. A jogi háttér – úgy vélem – adott. A gazdasági szándék azonban még nem érett meg, vagy legalábbis nem teljesen. A dán társadalom a környezeti bűnök elsősorban erkölcsi vonatkozása elől menekült a zöldiparba. A magyarországi társadalom és állam is az erkölcs oldaláról kell hogy megközelítse a megújuló energia kérdését. A jogi normatív hátteret szükség szerint – akár társadalmi nyomásra – az állam és a helyi önkormányzatok megváltoztathatják, továbbfejleszthetik.

¹ *The Economist*, vol. 395, no. 8676, April 3–9, 2010, p. 41.; *Time*, vol. 175, no. 14., April 12, 2010, pp. 41–43.

JULESZ MÁTÉ

Az alkotmányos súlyok áthelyezése

A környezetkárosítás, a természetkárosítás, a hulladékgyűjtés rendjének megsértése vagy a fogyasztó hamis környezeti informálással történő megtévesztése, de még a közbiztonság elleni bűncselekmények közé tartozó állatkínzás és a visszaélés radioaktív anyaggal sem tartozik a legsúlyosabb bűnök közé. A joggyakorlat a kiszabott büntetések alapján a kifejezetten enyhe kategóriába helyezi őket. A büntetőeljárás szabályai ténylegesen az ügyvédjelöltek praxisába utalják a felhozott bűnöket [vö. Be. 16. § (1) bek., 44. § (1) bek.]. Ez nem minden országban van így. Ha a kilátásba helyezett büntetések már eleve sem kellően elrettentők (például Btk. 280–281/A §), és mindehhez elnéző igazságszolgáltatás kapcsolódik, akkor a zöldbűnök előbb-utóbb túlburjánzanak.

A jogalkotó kész válasza, hogy a környezetvédelem elsősorban közigazgatási kérdés. A közigazgatás eszközei azonban eltérő mechanizmusok szerint fejtik ki hatásukat. A közigazgatási típusú megoldások nem pótolják a zöldbűnözés elleni fellépést. A közigazgatás és a magánjog valóban használható válaszokat adhat a környezetet veszélyeztető vagy károsító cselekményekre. A büntetőjog pozíciója a hazai környezetvédelmi jogban eltörpülni látszik. A ténységi valóság büntetőjogi megítélése helyett – részben helyesen – a többi jogág szerepét emeli ki a jogalkotó hatalom. A környezethez való jog mint alapjog még nem tartozik a leginkább féltett jogok közé. A még azt jelenti, hogy a – nem túl távoli – jövő a környezethez való alapjog büntetőjogi és magánjogi védettségének megizmosodásához vezet. Mindez politikai kurzusoktól függetlenül, mivel a javarészt a politikai középben elhelyezkedő lakosság és a lakosságot képviselő pártok a környezetvédelem átfogó kérdéseiben egyetérteni látszanak. Ebből a szempontból a Lehet Más a Politika (LMP) későbbi aktivitása hozhat meglepetést.

A környezetvédelmi közigazgatási jog környezetvédelmet lefedő szabálytömegenek szokásos – részben európai uniós hatásra bekövetkező – változásai nem fogják továbbhangsúlyozni a közigazgatási jog funkcióját a lakossági és a vállalkozói környezettudatosságban, de a környezetvédelmi büntetőjog, valamint a zöldmagánjog beérése várható. Ennek csak részben oka az emberi jogok és az alkotmányos jogok várhatóan gyorsan végbemenő átértékelődése. A környezetvédelem büntetőjogi fejlődése a gyakorlat által generált folyamat. A gyakorlat formálta igények nyomait már az új polgári törvénykönyv is magán hordozza, de a büntetőjogi kódex (esetleg egy új büntető törvénykönyv) megváltozott zöldjogi szabályai még inkább áthelyezhetik alkotmányunk jelenlegi hangsúlyait. A ma nagyobb súlyú alapvető jogok és kötelezettségek valamelyest veszíthetnek a jelentőségükből. Mindezt pedig a környezethez való alapjog javára. Az a cél, hogy a környezethez való jog bünte-

tőjogi megoldásokkal is megerősödjön, miközben a többi releváns alapjog nem sérül indokolatlanul, nem csökken aránytalanul.

Új szankciók, új megoldások

A környezetvédelmi büntetőjog és a környezetvédelmi polgári jog összefüggéseire a kazuisztika számos példát szolgáltat (például legutóbb a BH, 2010/93.). A környezetvédelem többszörös jogági összetettsége és összefüggései a környezetvédelmi szabályozás alakulásának jogtörténeti gyökereiből fakadnak. A környezetvédelmet nem sajátíthatja ki magának a polgári jog, de nem teheti ezt a büntetőjog sem. Az, hogy melyik jogág szabályai érvényesülnek hangsúlyosabban és gyakrabban a joghasználat mindennapjaiban, arra utal, hogy egy konkrét társadalom és állam miként közelíti meg a környezetvédelem ügyét.

A környezeti etika nem diktál a környezetjog-alkotónak, de influálja. A helyi és az országos környezeti adottságok határozzák meg a lakosság környezeti gondolkodásának etikai alapjait. Ezen az alapon építkezik aztán a jogalkotó, és – jó esetben – ezt veszi alapul a jogalkalmazó a jogértelmezés során.

A büntetőjog alapvető funkciója a visszatartás, azaz a lakosság jogilag helyes környezeti viselkedésre készítetése. Igaz és számos esetben kétségtelen, hogy nem a kiszabható büntetés nagysága befolyásolja a hétköznapi környezethasználatot. Ha nem is a maximálisan kiszabható büntetés, de a Btk.-ból száműzött, ám a mai napig sokszor alkalmazott középérték, valamint az egyéb büntetés kiszabási szempontok viszont nagyban körülírják a környezethasználók morális és jogkövető hajlandóságát. Ezért is releváns, hogy a környezetvédelmi büntetőjog és főként annak gyakorlata mennyire kimunkált, hogyan képes lefedni a környezeti társadalmi felelősség hézagait.

A környezetvédelmi büntetőjogra tehát nem azért van szükség, amiért például a környezetvédelmi közigazgatási jogra vagy a környezetvédelmi magánjogra, de szükség van rá. Az említett történeti fejlődés azzal járt a környezetvédelemben, hogy a közjogi és a magánjogi vonal egymástól elcsúsztatva, egymást előzgetve haladt. A magánjog és a közjog egymással nem helyettesíthető, nem is pótolható, így a kettő versengése az adott társadalmi-állami berendezkedés milyenségétől függ. Egy abszolutisztikus államban a közjog eluralkodik a magánjogon. A szubsztantív jog is elhatalmasodik a procedurális jog felett. A mai felfogás szerint megfelelően működő demokráciákban a jog működése teljes egészében tapasztalható: van tehát büntetőjog és polgári jog is, fontosak az anyagi és az eljárásjogi szabályok is.

Mai, jól működő democráciánkban a környezetvédelem igényelné a büntetőjogi oldal jelentősebbé tételét. Nem feltétlenül csak újabb törvényi tényállások megalkotásával, hanem a meglévő joganyag átdolgozásával is. Például a kiszabható büntetések megreformálásával. A büntetések legutóbbi reformja jelentős lépésnek számít ugyan az 1978-as Btk. történelme során, de a környezetvédelem és az egyéb, jelentősen fejlődő szabályozási területek merőben új szankciók megalkotását teszik szükségessé. A természetkárosítás vagy az állatkínzás elkövetői számára a rövid tartamú szabadságvesztés vagy a pénzbüntetés nem nagy megterhelés. Szabadságvesztésre egyébként is csak olykor-olykor kerül sor. A védett jogi tárgy jellegéhez jobban kapcsolódó szankciók előnyösebben szolgálnák az állam és a társadalom érdekeit. A környezeti veszély és a környezetkárosodás megszüntetése, valamint a károsodott környezet helyreállítása volna a helyes irány a környezetvédelmi büntetőjogban. A Btk. 280. §-ának (4) bekezdése büntethetlenséggel, illetve korlátlanul enyhíthető büntetéssel jutalmazza a megbánást tanúsító elkövetőket. „Tevékeny megbánásra” *per definitionem* nincs lehetőség, de annak analógiájaként született ez a törvényhely.

Büntetésként is el lehet képzelni hasonló, törvény által előírt vagy törvény által körvonalazott és a bíró (esetleg az ügyész) által előírt cselekvésre, nem tételre kötelezést. További hasonló, az elkövető személyéhez szabható tevékenységek előírására volna szükség. A tevékenységbüntetés a nyugati jogrendekben – például Hollandiában – is ismert és sikerrel alkalmazott módszer.

A környezeti büntetőjog lakosságközelben

A környezetvédelmi büntetőjog minden bizonnyal a közeljövő legjelentősebben mutálódó területe lesz. A büntetőjog nagy reformok előtt áll: mind hazánkban, mind egyéb országokban. E reformok alapját nagyjából a társadalmi változások, kisebbrészt pedig az állam és főként az önkormányzati rendszer szükségessé váló restrukturálása adja.

A mából is nyilvánvalónak látszik, hogy az irányító hatalom divergálni fog: a politika és a gazdaság szférája az eddiginél erőteljesebben fog szétválni. A hatalmi centrum is transzponálódik a gazdaság irányába. A gazdálkodó tevékenység a vállalkozó lakosság nem kizárólagos, de meghatározó irányítása alá kerül. Mindez pedig a környezeti elemek felértékelődését hozza magával. A lakosság környezetvédő hajlandóságával eddig sem volt gond. A következő néhány évtized megéri a környezeti büntetőjog lakosságközelivé válását. Szükség lesz tehát közösségba-

rát, közösségi és elsősorban társadalmi érdekeket szolgáló szankciókra. Nemcsak a környezetvédelem terén, de itt fokozottan.

A környezetvédelmi büntetőjog ezzel veszíthet *ultima ratio* jellegéből, de – a másik oldalon – társadalmi legitimitációt nyerhet. A tevékenységben megnyilvánuló bűnhődés – ha az közvetlenül is a környezet védelmét szolgálja – nemcsak a bűntől tarthatja vissza a polgárokat, de növelheti a büntetőjogi szankciók társadalmi elfogadottságát és szociális-ökonomiai praktikumát.

A környezetvédelem ereje a gyakorlatiasságban és a célszerűségben rejlik. A zöldbüntető, anyagi jog eddig éppen ebben szenvedett csorbát. A jogalkotás előreláthatóan a büntetőjog – és a környezeti büntetőjog – e hiányosságát fogja a lehető leghamarabb remediálni. A büntetőjog reformja minden időben az összes jogág közül a leglassabban zajlott. Ebben ma sem érzünk változást, igaz, nem is helytelenítjük. A büntetőjog már-már konstitucionálisnak tűnő karaktere alaposan átgondolt döntéseket és jogelméleti, valamint joggyakorlati experimentációt igényel. A helyes út kikísérletezése nem történhet a büntető joghatóság alá tartozó lakosság felhasználásával, mindazonáltal éppen ennek a lakosságnak az érdekében kell megtalálni a büntetőjog-alkotásban követendő utat. Ez azonban csak látszólagos ellentmondás.

Secundum leges perfectas

A meglévő büntető törvénykönyvi diszpozíciók közül aránylag kevés foglalkozik *expressis verbis* környezetvédelemmel. Ez nem jelenti azt, hogy a környezetvédelem közvetve ne mutatkozna meg más törvényi tényállások kapcsán is. A történeti tényállások jóval nagyobb számról tanúskodnak, mint azt a hatályos büntető törvénykönyvünk külső szemlélője gondolná a *nudus textus legis* alapján. A jogesetekben tetten érhető indirekt környezeti hatások, valamint a kazuisztika *obiter dictumai* a látszatnál gyakrabban mutatják a környezeti elemek érintettségét. A környezetvédelmi szempontok a zöldbüntetőjog gyakorlatában megkerülhetetlenné válnak. Súlyosító vagy enyhítő körülményként, tényállás-meghatározó faktorokként, az írott és az elektronikus médiában nagybetűkkel, főműsoridőben² vagy épp a lap alján, zárójelben, de jelen vannak, és kihatnak a büntető törvénykezésre.

A jog gyakorlati érvényesülése sohasem lehet vegytiszta. A sajtóvisszhang hatása, a közvélemény alakulása, a társadalmat érzékenyen érintő környezeti és egyéb hatások megjelennek a büntetőeljárás során. A környezetet károsítónak vagy veszélyeztetőnek, a természetkárosítónak vagy a hulladékkal bűnözőnek számolnia kell a Btk. szövegéből közvetlenül nem kiolvasható következményekkel is.

² 1996. évi I. tv. 2. § 7. pont.

Ekkor nem a „társadalom haragjáról”, valamiféle XXI. századi lincselésről van szó, hanem arról, hogy a bírói ítéletnek tükröznie kell a jogalkotó szándékát is, de a lakosság jogos és erkölcsileg megalapozott értékítéletétől sem tekinthet el.

A környezetvédelem mindinkább terjedőben lévő szellemiségéhez gyakorlatias zöldmagatartás párosul. A környezetükben érintettek egyre többen ébrednek rá, hogy nekik is vannak zöldjogaik, és ha ezek a jogok nem érvényesíthetők is minden esetben közvetlenül, a közérdekű keresetindítás lehetősége és az ügyész büntetőjogi fellépése az ő érdekeiket is hivatott oltalmazni. Nagy lépést jelent a környezetvédelmi gondolkodásban, amikor a lakosság belátja a közvetett érintettségét, és polgári jogi, közigazgatási jogi, szabálysértési jogi, alkotmányjogi, továbbá büntetőjogi megoldásokat keres a zöldbűnök ellen. Tehát megszületik az igény a környezetvédelem ügyének komplex kezelésére, és ehhez jogalkotói szándék is társul.

Egy tökéletesen működő közösségben nem kellene hogy a környezetvédelem szankciókkal operáljon, de olyan közösség még nem született, amelyben a környezetet *lex imperfecta*val meg lehetett volna óvni. A szankciók minősége, helyi értéke, testre szabása, korszerűsítése viszont nélkülözhetetlen, amennyiben a jogalkotó azt szeretné, hogy a jogalkalmazó sikerre vigye a koncepcióját. Ebből az aspektusból a büntetőjog fokozottan szenzibilis.

Több környezetvédelem = több környezetjog (?)

A környezetvédelem rengeteg üres szlogent termelt az elmúlt évtizedekben. A szlogenek egy része mégis megtelt tartalommal, és környezetetikai princípiummá nőtte ki magát. Ilyen szlogenek – eredetüket tekintve – egyaránt érkeztek az állam, a civilszervezetek, a sajtómunkások, a politikusok, de az utca embere felől is. Meggyőzőkeresedésük és jogot formáló, de legalábbis jogrendet árnyaló effektusuk gyakori használatukból származik. A szóhasználat folyamán tartalomhoz és többlettartalomhoz jutottak, míg végül kodifikációs fő- vagy melléktermék lett belőlük.

A kodifikációs főtermékek jogi normák formájában kerültek az asztalunkra, míg a jogalkotás melléktermékeivé váló környezetvédelmi fogalmak-szakszavak a jogalkotás belső, ezoterikusnak tűnő köreiből éltek tovább. *Soft law*-ként kezelik őket, valamint a jogi indoklások professzionális szakzsargonjában fordulnak elő. Itt várva a megsemmisülést (azaz a kihalásukat) vagy a felemelkedést (azaz a jogszabályba vagy az állami irányítás egyéb jogi eszközeibe történő integrációt).

A büntető törvénykönyv környezeti tényállásai is átmentek a környezeti fogalmak ontogenezisében. A környezetvédelem jogágakon átnyúló jellege szükségessé tette, hogy csaknem azonos fogalmakkal dolgozzon a közigazgatás és a büntető

ügyszak, de a polgári jog vagy a munka világa is rácsatlakozhasson a közjog elméletére és gyakorlatára. Így a Btk.-ban a környezetkárosítás, a természetkárosítás és a hulladékgazdálkodás rendjének megsértése fejlődésen ment keresztül. A környezetvédelem tudományának és a környezetvédelmi közigazgatási jognak a jövőbeli alakulása is elengedhetetlenné teszi majd a környezetvédelmi büntetőjog konceptuális akklimatizálását.

A közrend – s ekként a közegészség – nem tartozik a gyakran és gyorsan változó területek közé. A jogállamiságnak az alkotmányunk 2. §-ából folyó alapjogi követelménye az Emberi jogok egyetemes nyilatkozatának joguralmi követelményéből származik. A jogállamiság pedig csak kellő jogbiztonság mellett működhet helyesen. A jogbiztonság a jog dinamikus állandóságát igényli, így a közegészség és a többi közrendi terület sem változtatható meg megfelelő kodifikációs körülmén-
t és társadalmi előkészítés hiányában.

Ahogy a nyilatkozat fogalmaz, az emberi jogokat a jog uralmának kell védelmeznie. A környezetvédelemben látjuk, hogy számos, jö-
gön túli szabályozó erő van jelen. Ezek az *extra iurem* szabályozók a joguralom és a jogbiztonság irányába gravitálnak. A jogalkotó feladata, hogy a környezetvédelem jogi kiterjedését folyamatosan, de kellő környezetvédelmi és jogalkotói elővigyázatossággal bővítse, illetve – szükség esetén – szűkítse. A gyakorlat a környezetjog bővülését mutatja, ami nem jelenti, hogy ne esnének ki időről időre szabályozási részterületek, de a környezeti joganyag összességében növekvő tartományban van.

A környezetvédelmi büntetőjog határai

A környezetvédelmi büntetőjog evolúciója csak az egyik, de talán a legfontosabb je-
lenség a környezeti bűnözés visszaszorítása során. A környezeti bűn nemcsak jogi bűn lehet, de a tételes jog csak a *de iure* bűnnek tekinthető környezeti bűnt tekintti annak. A jog tételezői számára azonban egyértelmű, hogy a jog nyersanyagaként kezelt er-
kölc sokszor a legkézenfekvőbb forrás, amikor a jogszabályalkotáshoz mérteni kell.

A jogalkotó a környezetükben érintett polgárok érdekeit védi, amikor büntetőjog-
i úton határoz meg egyes szabályozandó kérdéseket és azok súlyáthelyét a büntetőjog rendszerén belül. A környezetvédelmi büntetőjognak nem a mindenre kiterjedő szabályozás a feladata, hanem az, hogy meghúzza az összetársadalmi környezeti követelmények fő „vonalait”. Ekkor a jogrendszer többi részével össze-
függő, lényeges, a környezetvédelem többi területénél nagyobb fokú védelmet igénylő szabályozási területekről beszélhetünk. Az állam ezekkel a „vonallakkal” írja körül a lakosság környezeti érdekeinek büntetőjogi határait. A lakosság környe-

zeti érdekeiről és nem a környezetvédelem önmagáért való büntetőjogi védőpajzsáról van szó. Az antropocentrikus környezetvédelmi jog csak a lakosság érdekeit karolhatja fel. Az anarchista, illetve egyéb, szélsőséges állatjogi, ökoszekta környezetfelfogás a zöldbüntetőjogon kívül esik.

A környezeti bűnözés szinte egyetlen, környezetvédelmi büntetőjoggal bíró államban sem a környezetvédelem büntetőjogi védettsége nyomán szorult vissza. A környezetvédelem és a büntetőjog között nincsen ilyen direkt kapcsolat. Ennek alapvető oka a büntetőjog *gutta cavat lapidem* jellege. A környezeti bűnözés a jog rosszállását váltja ki, de ez a rosszállás jobbára nem rögtön a büntetőjogban exprimálódik.

A környezeti bűnök a társas együttélés szociális szabályainak be nem tartásából indulnak ki. Egy részük közgazgatásjog-ellenességet indukál; kisebb részük pedig szabálysértést is megvalósít. A zöldbűnök közül az igazán súlyosak és hétköznapi bűnök nem vagy csak ritkán mérhetők jogi mércével. A globális környezeti bűnök többnyire büntetlenül maradnak, mert nincs mögöttük olyan normatív követelmény, amely sérelmet szenvedne, vagy/és nem áll mögöttük kiszabható szankció. Gyakran az utcán elejtett hulladéokra, az apró környezetellenességre sem figyelünk oda. A globális mértékű környezetterhelés és környezet-igénybevétel nem szorítható vissza nemzetközi büntetőbíráskodással, bár ennek a lehetőségét elméletileg meg lehetne teremteni. A társas együttélés szabályait viszont annál könnyebb – például társadalmi célú reklámok, ismeretterjesztés, környezeti nevelés, környezeti művelés, környezeti informálás révén – kiterjeszteni az apró környezeti bűnökre is. A szabálysértési tényállások gyakoribb felhívása, a gyermekek iskolai és otthoni következetes, igazságos és arányos fegyelmezése kialakíthat egy olyan konzekvens joghasználatot, amelyben a környezeti bűnök, bármily csekélyek is, de kiváltják a társadalom, a helyi közösség rosszállását.

Platón írja a Törvényekben: „...a törvényeknek jó íjász módjára pontosan el kell találniuk a büntetés nagyságát és egyáltalán a megfelelő büntetést; s e tekintetben a törvényhozó segítségére kell jönnie a bírónak, ha a törvény órá bízta, hogy állapítsa meg a büntetést vagy a pénzbírság nagyságát. A törvényhozó, mint valami festő, csak vázolja a teendőket, amik a törvény szövegéből következnek.”³ A környezetvédelmi büntetőjog határait nem lehet pontosan meghúzni. A jogalkalmazás és a jogértelmezés módosíthatja a környezetvédelmi büntetőjog szűk terjedelemben mozgó, változó határait. A környezetvédelmi büntetőjog ott kezdődik, ahol a környezethasználó a tőle elvárható figyelmet vagy körültekintést elmulasztja, és ezzel környezeti bűncselekményt valósít meg.

³ Platón: Törvények. Atlantisz Kiadó, Budapest, 2008, 445. o.

Esélyek, tervek

A környezeti elemek fontossága az ember számára hasznos és szükséges voltukból fakad. Így definiálták őket a környezetvédelmi alkotmányerejű törvényünkben, az 1995. évi LIII. törvényben is. Ehhez a törvényhez szatellitörvények és rendeletek sokasága kötődik. Az eltelt másfél évtized alatt annyi és oly mértékű változáson mentek át a szatellitörvények (új is született), a rendeletek és maga az 1995. évi LIII. törvény is, hogy környezetvédelmi törvényünk szövege már alig-alig dúcolható alá. Új környezetvédelmi törvény alkotása vált nélkülözhetetlenné, és egy új környezetvédelmi törvénynek nem biztos, hogy ilyen – alkotmányerejű – súlyt fog majd adni a jogalkotó. Megszűnhet a környezetvédelemnek a többi jogterülettől való különállása, és a környezetvédelem jogágakon átívelő jellege az érintett jogágak törvényeiben nyer majd új értelmet. Az új környezetvédelmi törvény várhatóan nem lesz „kis alkotmány” az alkotmány – az 1949. évi XX. törvény – szintje alatt.

Az első kifejezetten környezetvédelmi törvénynek nevezhető jogszabályunk és az 1995. évi törvény között két évtized telt el. Mire egy új környezetvédelmi törvényt fogadhat el az Országgyűlés, nagyjából fél évtized múlhat még el. A más jogterületeken is szükséges, nagyjából két évtizedenkénti megújulás a hazai környezetvédelem joganyagának is fontos volna.

Egy új környezetvédelmi törvényt össze kellene hangolni – egyebek között – a büntető törvénykönyv szövegezésével is. Ennek a feltételei adóttak, hiszen a büntetőjog terén is új törvénykönyv várható. A polgári jogi kodifikációs munkálatok során egyértelműen figyelembe vették a környezetvédelmi jog szóhasználatát, fogalomalkotását, lényegi mondanivalóját. A büntetőjogi kodifikáció során is hasonló egyeztetésekre, összehangolásra és normatív kompatibilitásra van szükség. Ez várhatóan maradéktalanul teljesül. A környezetkárosítás, a természetkárosítás és a hulladékgazdálkodás rendjének megsértése esetén indokolt volna az előkészületi cselekményt is büntetendővé nyilvánítani. Így a környezetvédelmi büntetőjog – tágabb akciórádiusszal – eredményesebben tölthetné be a Btk. 37. §-ában foglalt preventív szerepét.

A környezetvédelem is igényli a jogalkotás alapvető kritériumának számító világos és közérthető megfogalmazást⁴. A büntetőjognak pedig minden más jogágnál átláthatóbbnak és a laikusok számára is könnyen emészthetőnek kell lennie. Ezen a téren a büntetőjogi és a környezetjogi szabályformálás kiegészítheti, feljavíthatja egymást. Végző soron ettől is függ, hogy a következő emberöltő alatt milyen esélyrel várható a környezeti bűnözés regressziója.

⁴ 1987. évi XI. tv. 18. § (2) bek.

A jogalkotás részben a valóság leírása a jog nyelvén, részben pedig kitűzött joguralmi célok megfogalmazását jelenti.

Az első esetben a már elért eredmények konzerválását végzi a jogalkotó, míg a második alapján a jogalkotó a jövő időkiterjedésében lévő lehetőségek kiaknázásához, a törvényhozói akarat optimális megvalósításához készíti fel a társadalmat.

A társadalmi tudat jogkövetővé, jogtisztelővé formálása éppúgy a jogalkotó céljai és eszközei közé tartozik, mint a környezetvédelemben már elért szociális értékek megőrzése és átadása a jövő generációk számára.

A környezetvédelem azonban nem csak a jövő nemzedékekért van. A ma élő ember is használni kívánja a környezetét. A testi-lelki egészség alkotmányos joga a mai polgárt is megilleti. A környezetvédelem tehát nem pusztán *pro futuro* létezik. Alkotmányunk 70/D §-ának (1) bekezdése a Magyar Köztársaság területén élők lehetőleg legmagasabb szintű testi és lelki egészséghez való jogát fogalmazza meg. A (2) bekezdés értelmében ezt a jogot a köztársaság a munkavédelem, az egészségügyi intézmények és az orvosi ellátás megszervezésével, a rendszeres test-edzés lehetővé tételével, valamint az épített és a természetes környezet védelmével valósítja meg. A második bekezdésben felsoroltak közt nem csökkenő sorrend, hanem képzeletbeli egyenlőségjel van. A második bekezdés eszközei egymással is korrelálnak. Alkotmányunk 70/D §-a az egészséghez való alapjog lényegi elemeit sorolja fel. Ezeket az elemeket pedig további törvények határozzák meg közelebbről. E törvények – mint például a környezetvédelmi, a sport-, a munkavédelmi, az egészségügyi, a kötelező egészségbiztosítás ellátásairól szóló törvény – közigazgatási, valamint részben szabálysértési, részben pedig büntetőjogi diszpozíciók értelmezéséhez is segítséget nyújtanak. Az egészséghez és a környezethez való alkotmányos alapjog büntetőjogi védelme jórészt a közigazgatás fogalmi apparátusán és a közigazgatási joganyagon alapul. Ez nem kizárólagos, de fő szabály, amely arra is magyarázatot ad, miért a környezeti közigazgatási jog és a környezeti büntetőjog fogalmi-tartalmi harmonizálása történt meg előbb, s nem pedig a környezetvédelmi magánjogé és a környezetvédelmi közjogé.

A nemzetközi fellépés lehetősége

A környezeti bűnözés súlyos és voltaképp nemzetközi büntetőbíráskodással büntethető esete a környezeti rasszizmus. Az egyes népcsoportok, jobbára kisebbségek környezetének kizsákmányolása a többségi nemzet vagy egy katonai-politikai ha-

talmi központ részéről az apartheid környezeti színezetű változatát idézheti elő. Ha ezt a problémát az érintett ország irányítói nem képesek vagy nem hajlandók önerőből rendezni, akkor nemzetközi büntetőbíráskodással is be lehet avatkozni.

A történelem folyamán számos ilyen és hasonló esettel találkozunk. A történelem azonban továbbfordult, és ma már a demokratikusan működő, fejlett államokban a lakosság és az állami vezetők jogérzete elítéli az ilyesmit. Egy-egy ország fejlettségének az is fokmérője, hogy képes-e önmaga rendezni egy környezeti rasszizmust felvető helyzetet.

A másik állam ügyeibe történő beavatkozás többnyire helytelen, de adódhatnak olyan alkalmak, amikor elengedhetetlen. Ilyenkor a demokratikus államok közössége egységesen kell hogy figyelmeztessen, illetve – szükség esetén – felszólaljon. A beavatkozás akkor lesz akceptálható, ha a nemzetek közösen ítélik el a környezeti rasszizmust folytató rezsimet. A figyelmeztetésen van a hangsúly, elsősorban ezzel érdemes élni, de a büntető igazságszolgáltatás nemzetközi jogi apparátusát is használni kell, ha környezeti rasszizmus vagy más, hasonlóan súlyos és belülről nem kezelhető zöldbűnök diszkreditálnak egy-egy államot.

A környezeti rasszizmust elsősorban helyben kell eliminálni. Erre – az állam vagy az önkormányzat önkéntes belátására – volt már példa olyan mintaállamban is, mint az Egyesült Államok. De nem minden ország képes az öngyógyításra. Egy antidemokratikus állam, egy legyengített társadalom könnyen kitermelheti a környezeti rasszizmust: a kisebbségek természeti erőforrásainak kizsákmányolását, továbbá a lakáshoz fűződő emberi jogaik egyenlőtlené tételét. Az Emberi jogok egyetemes nyilatkozatának 25. cikke – egyebek mellett – a lakáshoz való jogot is kiemeli. Az egyenlő bánásmódról és az esélyegyenlőség előmozdításáról szóló 2003. évi CXXV. törvényünk 26. §-a értelmében az épített környezet is könnyen az egyenlőtlen bánásmód terepévé válhat. Ha a lakhatáshoz való jogot egyenlőtlenül méri a hatóság, ha a hatósági döntések nyomán „romatelepek”, gettók alakulnak ki, akkor a környezeti rasszizmus már megfertőzte a lokális hatóságot. Ekkor viszont még van lehetőség hatósági felügyeletre, felülvizsgálatra, állami intervencióra. A környezeti rasszizmus tehát intra muros is kezelhető, és ha határokon belül sikerül tartani, az érintett ország tekintélye, becsülete sem szenved csorbát.

A környezeti bűnözés széles spektrumú. A zöldbűnök változatosak, és sokszor el sem képzelhető, milyen formában jelennek meg a geopolitikai fordulatok, hatalmi átrendeződések, természeti és civilizációs katasztrófák, rendkívüli és szükségálapotok nyomán.

Összegzés

A környezetvédelem és a büntetőjog összefüggésrendszere szerzteágazó. Nem lehet kizárólag a büntető törvénykönyv környezetvédelmi tényállásaira korlátozni. Ahogy a környezeti bűnök a büntetőjogtól távol keletkeznek, úgy a környezetvédelmi büntetőjogot sem lehet a Btk. szabályaival egészen pontosan behatárolni. Az alaki jogi szabályok, az igazságszolgáltatás individualizációs processusai, a közvélemény, valamint a helyben szokásos ítélkezési gyakorlat és a szokások, a mindennapos létezés jogmentes felületei sokszor átszabják a Btk. mögötti kodifikációs szándékot. Ez természetes, és minden jogra épült állam sajátja.

A környezetvédelem és a bűn kapcsolata a másik ember környezete ellen vétő bűnös magatartással jön létre. Nem a szubjektív érdekszemponctól megtisztított környezet elleni vétkezéssel. Ez utóbbi legkevésbé sem a környezetvédelmi büntetőjog területe lenne. Akkor is, ha nem a másik ember közvetlen környezete sérül, hanem érdekláncolatok szerint állapítható csak meg a sérült környezet és az ember(ek) közti reláció. A környezet védelméhez fűződő érdek az állam és az általa reprezentált emberi közösség érdeke. A büntetés az ember ember ellen való bűnét hivatott megakadályozni, megelőzni. Különösen így van ez a büntetőjog esetén. Az a környezet, amely nem esik a *regula aurea* biblikus-archetipikus hatálya alá, nem váltja ki az ember formálta büntetőjog védelmi reakcióját.